

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

УДК 811.111'253:372.8

Н.В. ЗІНУКОВА

Дніпропетровський університет економіки та права імені Альфреда Нобеля

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА УСНИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розглядаються питання підготовки усних перекладачів у вищих навчальних закладах з урахуванням особливостей процесу усного перекладу та факторів, які тією чи іншою мірою впливають на навчання та ускладнюють його. Автор звертає увагу на розвиток базових навичок та вмінь майбутніх перекладачів. У статті запропоновано схему поетапного навчання усного перекладу у вищому навчальному закладі, зважаючи на специфічні риси сфери майбутньої професійної діяльності та індивідуальних якостей студентів.

Ключові слова: професійні вміння і навички, навичка переключення, часові параметри, аудіювання, реверсивність, спонтанна реакція.

Вступ. Сучасному суспільству на шляху інтеграції до європейського культурного, політичного та економічного простору потрібні кваліфіковані перекладачі, які не тільки мають високий рівень професійної компетенції, але й риси самостійної та внутрішньо мобільної особистості. Зміст навчання професіоналів-перекладачів за останній час повертає неабияку увагу вчених-методистів.

Аналіз останніх досліджень. Часткове вирішення проблеми підготовки перекладачів ґрунтується на працях В.Н. Комісарова, І.С. Алексєєвої, І.І. Халєєвої, Л.К. Латишева, А.Л. Семенова, В.І. Провоторова, А.П. Чужакіна та ін. Але аналіз наукової літератури показує, що власне проблема професійної підготовки майбутніх перекладачів не набула необхідного теоретичного та методичного вирішення.

Актуальність цієї проблеми, пошук можливих шляхів її вирішення й зумовили завдання та мету нашої статті – показати отримані результати формування професійної компетенції усних перекладачів.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на досить великий обсяг та недостатню вивченість проблеми стосовно навчання перекладу у вищих навчальних закладах, ми обмежимося лише розглядом одного з секторів цієї галузі, а саме: питанням підготовки майбутнього перекладача, фахівця з усного перекладу. Ми спробуємо окреслити лише окремі, але, на нашу думку, важливі проблеми, які на сьогодні все ще далекі від свого вирішення.

На відміну від більшості європейських мов, в українській не існує поділу між двома різновидами перекладацької діяльності: *interpreter/ interpréte/ Dolmetscher/ усний перекладач* та *translator/ traducteur/ Übersetzer/ письмовий перекладач*. Цей факт має відповідний вплив на фактичний стан справ, коли випускник мовного вищого навчального закладу вважається потенційним перекладачем-універсалом.

Письмовий та усний переклад – це дві форми того самого процесу. Вони мають однакову мету та однакові принципи дії. Вони мають спільну теорію, але це дві різні професії. Вихідним для письмового перекладу є текст, результат – теж письмовий текст, який зафік-

сований у формі та часі. Вихідним для усного перекладу є усне висловлювання. Результат – також усне висловлювання [4, с. 16–17; 8].

Усний та письмовий перекладачі працюють у різних умовах; відрізняються межі процесу перекладу та можливості використання довідкової літератури.

Для забезпечення виконання кожним перекладачем високоякісного та відповідального виконання тих вимог, які висуває практика міжкультурної комунікації, в навчальному процесі підготовки такого фахівця необхідно ретельно підібрати на врахувати спеціальні знання, навички та професійні уміння, у той же час звернувши увагу на творчий характер перекладацької діяльності.

Слідом за М. Цвілінгом, Р. Міньяром-Белоручевим, Ю. Черновим та ін., які досліджували проблеми, пов'язані з усним перекладом, ми особливо відзначаємо вирішальну роль так званої навички переключення для успішного виконання функції міжмовного посередництва [9, с. 131; 5, с. 101–110; 7, с. 38–43]. В основі цієї навички – наявність у свідомості перекладача не просто двох мовних тезаурусів, які існують самостійно, єдиного двобічного утворення, створеного шляхом взаємодії та «зрощення» обох систем [5, с. 106]. У розпорядженні перекладача, таким чином, з'являється так званий внутрішній лексикон, який здатний в «автоматичному» режимі реагувати на мовленнєві сигнали, що надходять, шляхом видачі еквівалентних мовленнєвих дій-реакцій, адекватних умовам спілкування. У розвинутій формі така система включає в себе цілий ряд зворотних зв'язків та контрольних каналів, за допомогою яких з мінімальною витратою часу здійснюється оптимізація підбору еквівалента. Неминучі трансформації та міжрівневі переходи, які відбуваються в ході процесу перекладу, зумовлені пошуком оптимального для конкретного випадку рівня еквівалентності [2, с. 15]. Виходячи з вищезазначеного, очевидним є той факт, що усний перекладач-професіонал має розраховувати на цілий ряд знань, навичок та професійних умінь.

Розглянемо особливості усного перекладу. По-перше, усний переклад, який здійснюється у режимі реальності, зумовлений, перш за все, часовими параметрами. Такий переклад, відповідно, можна здійснити лише завдяки здатності усного перекладача запропонувати комунікативно повноцінний еквівалент вихідного висловлювання у певних часових межах. По-друге, сприйняття тексту оригіналу та створення тексту перекладу, відповідно, відбувається у двох формах – усній та письмовій.

Оригінал та переклад існують у нефіксованій формі, що зумовлює однократність сприйняття перекладачем відрізків оригіналу та неможливість подальшого зіставлення та виправлення перекладу після його виконання.

Під час виконання усного перекладу створення тексту може відбуватися або паралельно сприйняттю оригіналу, або після завершення сприйняття оригіналу [1, с. 9–10]. Отже, усний переклад поділяється на послідовний та синхронний. Але необхідно зауважити, що, незважаючи на певні розбіжності між підвидами усного перекладу, усі вони мають спільні риси, які відрізняють усний переклад від письмового.

Третя риса, яка теж потребує розгляду, – це характер зв'язку з учасниками міжмовного спілкування. Під час здійснення усного перекладу перекладач має безпосередній мовленнєвий контакт (а іноді й персональний) з комунікантами. Звісно, це надає більше умов для вирішення прагматичних завдань перекладу [1, с. 15–16].

Наступна риса – це можливість реверсивності усного перекладу, при якому переклад здійснюється як з рідної на іноземну мову, так і з іноземної на рідну (наприклад, переговори).

Сприйняття та аналіз оригіналу, зміна мовного коду та вихід готового інформаційного продукту, іншими словами, усі складові процесу перекладу під час виконання усного перекладу мають здійснюватися з максимальною швидкістю. Для цього перекладачеві необхідно мати сформовані (треба зауважити, бездоганні) уміння аудіювання, механізму транскодування та відпрацьовані навички спонтанного мовлення [6, с. 290–292].

Приєм перекладачем вихідного повідомлення з метою його подальшої передачі адресату у перекодованому вигляді – це і є сприйняття та розуміння усного мовлення (аудіювання). Особливість аудіювання вихідного повідомлення при послідовному перекладі полягає у неможливості будь-якого тривалого аналізу повідомлення, яке отримує перекладач. Він має миттєво оцінити звуковий матеріал, що надходить. Отже, для аудіювання характерною рисою є короткотривалість сприйняття та одноразовість подання.

Але в процесі навчання послідовного перекладу необхідно звернути увагу на один з факторів, які ускладнюють процес аудіювання: перекладач записує необхідну інформацію під час сприйняття вихідного повідомлення. Іншими словами, відбувається одночасна реалізація двох видів мовленнєвої діяльності, що вимагає від перекладача навичок синхронізації аудіювання з письмом, і цей фактор має бути врахованим у системі вправ для підготовки майбутніх фахівців не тільки на заняттях з усного перекладу, а й практичного курсу іноземної мови на молодших курсах, де відбувається загальна філологічна підготовка [6, с. 300–309].

Методика навчання усного перекладу перш за все має орієнтуватися на розвиток у студентів базових навичок та вмінь одночасного сприйняття усного мовлення та породження перекладу [3, с. 15–16]. Це потребує досить тривалої та диференційної підготовки, яка базується на комплексному підході до проблем поетапного засвоєння та розвитку навичок одночасного слухання та письма, умінь розподіляти увагу, швидкості пошуку відповідностей. Розвитку таких навичок та умінь сприятимуть так звані вправи «спостереження». Студенти слухають та записують без перекладу або окремі речення, або зв'язний текст у повільному темпі іноземною та рідною мовами. Також на формування вищезазначених навичок та умінь спрямовані вправи на запис прецизійної інформації (цифри, власні імена, скорочення тощо).

Проаналізувавши праці, присвячені вивченню проблеми навчання усного послідовного перекладу, та враховуючи власний досвід викладання усного перекладу у вищому навчальному закладі, зробимо спробу навести поетапність навчання послідовного перекладу:

- 1) навчання поглибленого аналізу смислу висловлювання в умовах активного аудіювання (запам'ятовування тексту висловлювання);
- 2) підкріплення аналізу спеціальними прийомами запам'ятовування (студенти навчаються таких прийомів, працюючи над текстами, описами, розповідями, міркуваннями);
- 3) підключення окремих елементів запису прецизійної інформації;
- 4) слідом йде тренування «відновлення» тексту за перекладацьким записом з поступовим збільшенням обсягу інформації.

Щодо реалізації в навчальному процесі вищезазначених вимог, то можна сподіватися на позитивний результат, якщо відбуватиметься накопичення словникового запасу та предметно-понятійного тезаурусу, засвоєння різних моделей та сценаріїв комунікативної та інтерактивної поведінки, які є достатніми для свідомої переробки інформації.

На думку багатьох дослідників, для успішного здійснення функції міжмовного посередництва відзначається вирішальна роль так званих навичок переключення [2; 5].

Іншими словами, для якісної підготовки усного перекладача-професіонала необхідно визначити ряд знань, навичок та умінь, індивідуальних якостей, сформувати які можливо лише витративши значні зусилля навчального, виховного та професійно-тренувального характеру. Досягти такого результату у межах п'ятирічного курсу університетської підготовки, де на професійно спрямоване навчання відводиться приблизно третина усього часу, досить непросто. До необхідних знань, навичок та умінь маємо додати певні індивідуальні якості студента, які мають відповідати необхідним передумовам особистості майбутнього, підкреслюємо, усного перекладача-професіонала. Такі передумови особистості виявляються у студентів вже у довузівський період формування майбутнього професіонала – перш за все це такі риси характеру, як зацікавленість та екстравертність.

Сфера діяльності перекладача – міжмовна усна комунікація у різних галузях та умовах – фактично є безмежною. Протягом усієї професійної діяльності він має постійно розширювати свої предметні та мовні знання. Отже, перекладачеві треба увесь час займатися самоосвітою, мати природне задоволення від отримання нових знань, умінь знаходити інформацію за допомогою різних джерел, бути відкритим для знань та вражень. Іншими словами, перекладач увесь час має самовдосконалюватися.

На наш погляд, не буде перебільшенням сказати, що усний перекладач має виявляти певний артистизм, здатність до перекладацького перевтілення, коли йдеться про «виконання ролі» носія іншої мови та учасника міжкультурної комунікації.

Крім цього, доцільно звернути увагу на той факт, що в реальності перекладач зустрічатиметься не тільки з успіхом здійснення усної міжкультурної комунікації, але й з невдачам. І саме викладачеві належить сформувати у студента конструктивну реакцію на невдачу. А саме, він має проаналізувати причину поразки та використовувати свій негативний досвід як стимул до накопичення знань та розвитку навичок, які дозволять запобігти невдачам у майбутньому.

Тривожним сигналом, на нашу думку, є зниження загального рівня ерудиції студентів, низькі фонові знання історії і культури не тільки країн мови, що вивчається, але й своєї рідної країни. Студенти не володіють проблематикою міжнародних відносин, мало інформовані про діяльність та структури міжнародних організацій та глобальні проблеми людства. На практиці ця проблема останнім часом часто висвітлюється у статтях провідних фахівців. Пропозиція приділити більше уваги таким курсам, як країнознавство, історія зарубіжної літератури, право тощо слушна. Але виникає питання, як це зробити в умовах 36 (у кращому випадку) аудиторних годин за навчальним планом. Можливий вихід – використання актуальних матеріалів телебачення, радіо, преси та Інтернету на заняттях з усіх аспектів перекладу та розмовної мови.

Крім того, більшість студентів недостатньо чітко й грамотно вміє висловлювати свої думки, використовуючи лексику різних жанрів, правильно та швидко вирішувати проблему сполучуваності слів, використовувати необхідні кліше та штампи не тільки іноземною мовою, але й рідною. Така ситуація, на жаль, не викликає особливого оптимізму щодо можливих результатів підготовки фахівців.

Враховуючи власний досвід, вважаємо за доцільне висвітлити ще одну проблему, яка варта того, щоб її обговорити. Як рік від року показують результати державних іспитів, більше уваги необхідно приділяти психологічній підготовці майбутніх фахівців, умінню подолати нервовість та мобілізуватися на вирішення перекладацьких проблем. Напевно, викладачі не заперечуватимуть того факту, що навіть кращі студенти під час державних іспитів показують гірші результати, ніж на заняттях.

Висновки. Отже, ми бачимо, що підготовка усного перекладача у вищому навчальному закладі має бути комплексною, тобто включати не тільки вивчення професійно спрямованих курсів та факультативів, а й психологічну підготовку, аутотренінг та формування особистості перекладача на різних етапах її розвитку.

Вихід України на європейський ринок та стрімкий розвиток міжнародних відносин не тільки відкривають нове поле для діяльності перед перекладачами, але й ставить їх в умови гострої конкуренції, що веде до посилення жорстких вимог до представників цієї професії.

Наблизитися до виконання таких вимог можливо, лише максимально врахувавши їх у формі, змісті та методах навчання майбутніх перекладачів. Для цього в процесі їх професійної підготовки необхідно створити умови, які б вимагали від студентів спонтанної реакції на непередбачувані теми, повороти діалогів, мовленнєві формулювання та культурно-обумовлені ситуації. На заняттях бажано додержуватися певної пропорції між підготовленими та непідготовленими вправами (двосторонній та односторонній переклад, переклад відеофрагментів, переклад з аркуша тощо), що допомагає сформувати в студентів необхідні професійні навички й уміння та здатність до ситуативних експромтів.

Список використаної літератури

1. Комиссаров В.Н. Переводоведение в XX веке: некоторые итоги / В.Н. Комиссаров // Тетради переводчика. Научно-теоретический сборник / под. ред. С.Ф. Гончаренко. – М.: МГЛУ, 1999. – Вып. 24. – С. 4–20.
2. Комиссаров В.Н. Когнитивные аспекты перевода / В.Н. Комиссаров // Перевод и лингвистика текста: сб. статей / под. ред. И.И. Убина. – М.: ВЦП, 1994. – С. 7–22.
3. Латышев Л.К. Технология перевода: учебное пособие для студ. лингв. вузов и фак. / Л.К. Латышев. – 3-е изд., стер. – М.: Академия, 2007. – 320 с.
4. Латышев Л.К. Перевод: Теория, практика и методика преподавания: учебник для студ. перевод. фак. высш. учеб. заведений / Л.К. Латышев, А.Л. Семенов. – 3-е изд., стер. – М.: Академия, 2007. – 192 с.

5. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: Московский Лицей, 1996. – 208 с.

6. Сдобников В.В. Теория перевода: учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков / В.В. Сдобников, О.В. Петрова. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2006. – 448 с.

7. Чернов Г.В. Основы синхронного перевода: учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / Г.В. Чернов. – М.: Высш. шк., 1987. – 256 с.

8. Чужакин А.П. Мир перевода, или вечный поиск взаимопонимания / А.П. Чужакин, П. Палажченко. – 3-е изд., испр. – М.: Р. Валент, 1999. – 159 с.

9. Цвиллинг М.Я. Требования к личности устного переводчика и проблемы профессиональной подготовки / М.Я. Цвиллинг // Перевод и лингвистика текста: сб. статей / под ред. И.И. Убина. – М.: ВЦП, 1994. – С. 128–135.

В статье рассматриваются вопросы подготовки устных переводчиков в вузах с учетом особенностей процесса устного перевода, факторов, которые так или иначе влияют на обучение и усложняют его. Автор обращает внимание на необходимость развития базовых навыков и умений будущих переводчиков. Предлагается схема поэтапного обучения устному переводу с учетом специфики сферы будущей профессиональной деятельности и индивидуальных качеств студентов.

Ключевые слова: профессиональные умения и навыки, навык переключения, временные параметры, аудирование, реверсивность, спонтанная реакция.

The article deals with the problem of interpreters' training in higher educational establishments taking into account the peculiarities of translation process and the factors which influence training. The author draws attention to the necessity of developing basic translation skills. The scheme of training with its stages and peculiarities of future professional area and individual features of students is offered in the article.

Key words: professional skills, switching skills, temporal parameters, listening comprehension, reversibility, spontaneous reaction.

Надійшло до редакції 8.02.2011.